

- Middle Age. / Malcolme Vale. - Athens: University of Georgia Press, 1981. – 207 p.
42. Verbruggen J. F. The Role of the Cavalry in Medieval Warfare [Text] / Verbruggen J. F. [translated by Kelly DeVries]. // The Journal of Medieval Military History. [edited by K. DeVries and C. J. Rogers], Volume III. - Woodbridge, The Boydell Press, 2005. – p. 46-71,
43. deVries, K. Medieval Military Technology [Text]. / Kelly deVries. – Peterborough, UK : Broadview Press, 1992. – 340 p.
44. White L. Medieval Technology and Social Change [Text]. / Lynn White – Oxford : Clarendon Press, 1962. – 302 p.

С. В. Ковальчук

УДК 94(477.74-21):324(470+571):070 «1906»

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ДО І ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ОДЕСІ (ПО МАТЕРІАЛАМ ГАЗЕТИ «ЮЖНОЕ ОБОЗРЕНИЕ»)

У статті на основі матеріалів періодичної преси зроблено аналіз проведення перших демократичних виборів у Державну Думу I скликання у Одесі взимку-навесні 1906 р. Розглядається ставлення до цього явища населення та місцевої влади. Аналізується агітаційна діяльність окремих політичних партій.

Ключові слова: *Одеса, Державна Дума, вибори, преса.*

Питання створення громадянського суспільства і участі населення країни у її соціально-економічному та політичному житті стало життєво необхідним і нагальним під час першої російської революції 1905-1907 рр. На думку представників провідної центральної ліберальної партії Росії – конституційних демократів – стверджувалося: «Дума – это первый шаг, начало эволюции в сторону демократии, в самих представительных институтах подобного рода, заключается зародыш самосовершенствования и

саморозвиття...» [1, с. 5-6]. Намір створити народне представництво із законодавчими функціями зустрів захоплений відгук та очікування радикально налаштованого населення на кардинальні реформи у країні.

Метою даної статті є розгляд організації та проведення перших демократичних виборів у Російській імперії до Державної Думи І скликання взимку-навесні 1906 р. у м. Одеса на основі інформації, яка висвітлювалася на шпальтах місцевої періодичної преси. Головним джерелом отримання інформації щодо організації та проведення виборів до І Державної Думи в м. Одеса стала газета «Южное обозрение», необхідні матеріали зазначеної проблеми, містилися у рубриках «К выборам в Государственную Думу» та «Одесские новости» (автори не вказані). Однак у окремих випадках, обумовлених логікою розкриття проблеми, автор свідомо виходив за рамки зазначеного джерела і використовував інформацію з інших одеських газет та джерел визначеного періоду.

Вибір газети «Южное обозрение», як джерела пояснюється тим, що ця газета щоденна і висвітлювала місцеві, загальноімперські та європейські новини, окремі колонки присвячувалися політичним подіям у країні та Європі. Газета однаково висвітлювала діяльність як ліберальних (Партія Народної Свободи), так і монархічних (Партія Правового Порядку, Союз руських людей) партій. Але впевнено можна сказати, що редакція газети стояла на ліберально-демократичних засадах.

В ході дослідження нами були залучені матеріали з наступних робіт з цієї проблематики. Єдиною оглядовою роботою про одеських кадетів, крім періодичної преси, є праця Сергія Штерна «Десятилетие конституционно демократической партии в Одессе (1906-1916)»[2], його книга містить інформацію про чисельність одеського комітету партії конституційних демократів, разом з тим в цій праці присутні певний фактичний матеріал щодо проведення виборів до І Державної Думи. Частково проблема виборів була порушена в радянських історичних нарисах про місто Одесу «Очерки истории города-героя», «Хроника революционных событий на Одессине в годы первой русской революции», загалом в цих роботах увага більше приділена одеському робітни-

чому руху та діяльності більшовиків під час першої російської революції в місті [3, 4]. Серед сучасних нарисів, автори яких, тою чи іншою мірою торкалися зазначеної проблеми, слід назвати такі праці: Герлігі Патриція «Одеса. Історія міста, 1794-1914.» [5], Самойлов Ф. О., Скрипник М. О., Ярещенко О. Т. «На початку ХХ століття // Історія Одеси.» [6], Малахов В. П., Степаненко Б. А. «Одеса, 1900-1920 / Люди... События..., Факты» [7], в цих роботах відмічається пошвавлення ліберально-демократичного руху в місті, появи комітетів партій різного напрямку. Серед статей інтерес представляє робота дослідниці з Запорожжя Є. П. Назарової «Одеські кадети у виборчих кампаніях до Державних Дум Російської імперії», яка розглядала передвиборчу кампанію кадетів до I, II, III, IV Дум. [8] Отже запропонована нами проблема у історіографічному плані є недостатньо розробленою і створює поле для наукових досліджень.

Демократичні кола Одеси підтримали ідею утворення законодавчого органу, не останню роль в цьому зіграла Партія Народної Свободи (далі ПНС), яка набирала популярності серед прогресивно налаштованого населення міста. ПНС навіть 10 січня 1906 р. першою розпочала передвиборчу кампанію на вулицях міста, студенти університету роздавали населенню листки під назвою «Конституционно-демократическая партия и ее заглавие» [9].

Вже 4 січня 1906 р., згідно даним газети, розпочалася підготовка робота до проведення виборів. По-перше були створенні виборчі комісії, які мали відповідати за складання списків виборців на своїх виборчих ділянках. Також було прийнято рішення утворити Центральне виборче бюро, що мало слідкувати за складанням списків і дотриманням всіх норм згідно закону, як вказувала газета [10].

В Одесі було створено вісім комісій для восьми виборчих дільниць: Бульварна дільниця – голова Я. О. Новіков, К. Є. Струменський; Олександрівська дільниця – Г. П. Кузанов, І. О. Новінський; Херсонська дільниця – А. В. Чаушанський, г. Тимченко; Петропавлівська дільниця – В. О. Косинський, В. К. Гранов; Михайлівська дільниця – М. М. Ланге, А. В. Кирхнер; Пересипська

дільниця – П. М. Діатроптов, М. О. Міхін; Дальницька дільниця – М. І. Куніцин, В. О. Гернет; Портова дільниця – Л. Л. Гавришев, М. С. Сомов. Було вирішено, що зібрання членів дільниць буде відбуватися два рази на тиждень [10].

До списків членів виборчих дільниць включали людей, що користувалися повагою серед населення міста та місцевої влади. Такі особи як Г. М. Пекаторос, О. Й. Бернардацци та професор ІНУ (Імператорського Новоросійського Університету) В. В. Зав'ялов відмовилися від запропонованих їм посад. Це було обумовлено тим, що в Одесі діяв військовий стан, що порушував демократичні права населення, за словами Г. М. Пекатороса «при таком положении вещей, сложно что либо организовать...» [10].

Необхідно зазначити, що крім виборчих комісій, поліція міста також отримала наказ про складання списків виборців. Наведемо один із прикладів, того, як це виконувала поліція: «В Александровском участке в одном из домов, населенном 42 жильцами, в список составленный городовым попало 2 жильцов. В тоже время в список составленный членом избирательной комиссии были записаны все 42 жильца, так как они по закону имели право принять участие в выборах. По списку городского оказалось, 2 жильцов, остальные 40 были иудейского вероисповедания, а полиция по-своему толкует избирательный закон от 11 декабря 1905 года», як стверджувала редакція газети [11]. Результатом такого підходу до складання списків поліцією, стали опубліковані дані 4 лютого в колонці «К выборам в Государственную Думу» по Бульварній дільниці, комісією надано у списках 2574 особи, поліцією всього 532 особи [12]. Загалом до 7 березня списки виборців по Одесі були складені і результати були наступні: по Бульварній дільниці – 7586 виборців; по Олександрівській – 7231; по Херсонській – 9199; Петропавловській – 8200; Михайлівській – 10244; Пересипській – 41934 Дальницькій – 3644; Портовій – 982 [13].

На наступному II зібранні членів комісій, яке відбулося 6 січня 1906 р., було затверджено проект повідомлень, що мали бути розклеєні на стовпах, надруковані в газетах, також створенні форми бланків та заяв від населення для подання на участь у виборах [14]. Тут необхідно зробити пояснення, що виборчим законом від 11 грудня 1905 р. вказувалося число виборців, голосування мало

проводитися по куріях (землевласницька, міська, селянська, робітничка), визначався майновий ценз і проживання на одному місці не менш шести місяців. Найбільш чисельнішою курією була робітничка, тому без права голосу залишилося 2 млн. робочих. Вибори залишалися багатоступеневими, не загальними, з них були виключені жінки, молодь до 25 років, військовослужбовці, ряд національних меншин. Вибори були нерівними, один голос поміщика прирівнювався трьом голосам міської буржуазії, п'ятнадцяти голосам селян і сорока п'яти голосам робітників [15, с. 142-144]. Також на II зібранні було затверджено розпорядок роботи комісій для прийому населення і затребувана сума в 200 рублів на організаційні витрати комісій [14].

10 січня 1906 р. в рубриці «К виборам в Государственную Думу», з'явилося наступне повідомлення про чергове зібрання комісій 8 січня. З промовою виступив голова зібрання В. О. Косинський, який підкреслив: «Население Одессы проявляет инертное отношение к выборам в Государственную Думу...» [16]. В. О. Косинський запропонував екстрені способи проведення агітації: поширення інформації про вибори у газетах; розклеювання оголошень на стовпах і у дворах; створення спеціальної групи агентів, які повинні були ходити по квартирам та будинкам пояснювати виборчий закон і необхідність участі у виборах населенню. Для того, щоб населення не лякалося, цим агітаційними агентам були виписані спеціальні пропуски від імені міського голови. В кінці зібрання було вирішено набрати 105 агентів і виділити на них 3 тис. рублів. Крім цього, зібрання постановило клопотати про скасування військового стану в місті і дозвіл на проведення агітаційних зібрань [16]. Не дивлячись на вище описані заходи, газета вказувала на те, що явка на реєстрацію в Одесі залишалась низькою [17]. Тому закінчення реєстрації виборців відкладала три рази: на 18 січня, 24 січня та на середину лютого [14], [18], [12].

Треба зазначити, що вже в повідомленні від 13 січня, невідомий автор стверджував: «У населения проявился интерес к выборам, благодаря обходам агентов...» [19]. А вже з 15 січня, на титульних сторінках газети «Южное обозрение», з'явилися перші

оголошення про вибори до Державної Думи і окремо такі самі оголошення від ПНС [20].

Наступна інформація про хід підготовчої кампанії до виборів у Державну Думу з'явилася 12 січня. Центральне виборче бюро повідомляло, що генерал-губернатор дозволив проводити зібрання у міських аудиторіях для роз'яснення виборчих прав та правил проведення виборів населенню. Але генерал-губернатор категорично заборонив будь-яку політичну агітацію, а відповідальність поклав на головуючих зібрань. Наступні особи, були обрані головуючими зібрань: професор В. О. Косинський, доктор П. М. Діатроптов, професор М. М. Ланге [21].

Згідно даним від 17 січня, ми дізнаємося, що генерал-губернатор дозволив на передвиборчих зібраннях доводити до населення і політичні програми партій, які балотуються у Державну Думу. Але знов, перед виборчими комісіями була висунута вимога, за підготовку і промови агітаторів несуть відповідальність головуючі зібрань, крім того всі учасники зібрань повинні мати про собі запрошення, а організатори складати списки запрошених [22]. Як підтвердження до останньої вимоги, є повідомлення від 19 березня у рубриці «Одесская жизнь»: «Назначены предвыборные собрания на Бульварном и Александровском участках, но администрация города предварительно запросила списки приглашенных» [23].

Наступне повідомлення з'явилося 16 лютого у рубриці «К выборам в Государственную Думу», комісії виборчих дільниць на чолі з В. О. Косинським поставили питання перед міським головою: «Кто после составления списков избирателей, должен в будущем организовать проведение самих выборов и как это отображено в законе о выборах от 11 декабря 1905 г.?...», самі списки виборців мають бути надруковані до 10 березня [24]. Вже 7-9 березня виборчі комісії закінчили роботу по складанню списків виборців [13].

12 березня в газеті з'явилося описання проведення майбутніх виборів [25]. Міський голова запропонував членам попередніх комісій залишитися і утворити виборчі комісії, на що останні дали згоду, також було оголошено кількість членів комісій по кожній

виборчій дільниці: Бульварна – 15 осіб, Олександрівська – 15 осіб, Петропавлівська – 15 осіб, Михайлівська – 18 осіб, Пересипська – 9 осіб, Дальницька – 9 осіб, Портова – 6 осіб. За правилами, кожна комісія має бути розділена на підкомісії у складі 3-х осіб, для прийняття бюлетенів і підрахунку голосів. На кожну підкомісію має приходиться не більше 2-ох тисяч виборців, біля столів комісій мали бути дошки із заголовними літерами в алфавітному порядку. Обрання виборщиків призначено на 9 квітня 1906 р. на 9 годину ранку [25].

За законом від 11 грудня 1905 р., вибори були дворівневі, виборці від 4-ох курій [див. вище – С. К.] мали обрати від кожної курії по виборщику [15, с. 145-147], які вже поміж себе оберуть одного депутата від м. Одеси, що входила до списку 27 міст, які отримали право окремо представити депутата від міста, крім губернських [26, с. 7]. Відповідно до цього, обрання 80 виборщиків було розподілено між виборчими дільницями Одеси наступним чином: Бульварна дільниця – 8 виборщиків; Олександрівська дільниця – 13 виборщиків; Херсонська дільниця – 17 виборщиків; Петропавлівська дільниця – 15 виборщиків; Михайлівська дільниця – 17 виборщиків; Пересипська дільниця – 3 виборщика; Дальницька дільниця – 5 виборщиків; Портова дільниця – 2 виборщики [27]. Через це, вже в ході передвиборчої кампанії, наявні в місті політичні партії, об'єднання, організації почали пропонувати населенню списки осіб, які достойні того, щоб бути обраними у виборщики [28].

23 березня, як було зазначено у газеті, відбулося підведення підсумків роботи комісій, де голова зборів В. О. Косинський оголосив подяку міському статисту О. С. Бориневичу за пророблену кропітку роботу із списками, метою якої було виявлення двійників, не існуючих людей та помилок, що виникали під час їх складання [28]. В організації перших виборів на теренах Російської імперії було досить багато огріхів, але головним їх гаслом було слово «чесність», що дуже бракує виборам сьогодні у XXI столітті.

У рубриці «Одесская жизнь» повідомлялося, що вже 19 березня в місті мають розпочатися передвиборчі зібрання для населення у

залі Миської думи та в громадській аудиторії, що знаходилась на Слободці-Романовці [29]. До кінця березня в Одесі розгорнулася агітаційна «гарячка» поміж політичних партій та організацій. Щодня проходили передвиборчі зібрання, ми не зустріли жодного оголошення про порушення домовленостей щодо проведення зібрань та зіткнень з поліцією на цьому ґрунті. У повідомлення від 31 березня у рубриці «Одесская жизнь», редакція газети стверджувала, що: «Предвыборная агитация в полном ходу... Зарабатывают на ней посыльные и разносчики газет... Ходоки получают от полутора до двух рублей в день...» [30], гроші були чималі на той час.

Ще 5, 6, 7 квітня в Одесі тривали передвиборчі зібрання [31], а вже 11 квітня в газеті на титульній сторінці була представлена новина про приголомшену перемогу ПНС у м. Одеса, яка взяла 79 міст виборщиків з 80 наявних [32].

Незважаючи на те, що вибори до I Державної Думи були першим демократичним проявом волі населення Російської імперії, але і на них не обійшлося без «брудної» політичної гри з боку певних політичних сил міста.

За інформацією, представленою у випуску від 17 січня вказується, що Партія Правового Порядку (далі ППП) [права, реакційна партія у м. Одеса – С. К.] у своїй газеті «Русская Речь» [33] виступила з критикою діяльності виборчих комісій [22]. Звинувачення стосувалися того, що виборчі комісії у своїй роботі спираються на студентів та молодь міста, які є активними прихильниками, зі слів газети «Русская Речь» Партії Народної Свободи, ця «необґрунтована» ідея мала підтримку у місцевої влади [22]. На захист виборчих комісій став професор Є. М. Щепкін голова одеського комітету ПНС [34, арк. 2] : «студенты не являются опорой партии, так как они более лояльны к левым партиям...» [22]. У рубриці «К выборам в Государственную Думу», були описанні «методів» роботи ППП із населенням, членами комісії ведення агітації, що виходило за межі виборчого закону і карного кодексу [12]. Саме ППП стала першою, що зайнялася фальсифікацією списків і поданням у них не існуючих осіб або тих, хто не отримав права голосувати або взагалі без відома людини [35].

9 лютого у газеті була надрукована стаття під заголовком «Патриотизм Партии Правового Порядка», автор М. Бобров, який

так охарактеризував передвиборчу діяльність реакційної партії: «Партия вольно и свободно ведет себя в городе, вывешивает афиши и плакаты без каких-либо цензур и в нарушении всех действующих законов...», з боку влади не було жодної протидії підкреслив автор [36]. Наприкінці березня, як раз під час розпалу передвиборчих зібрань, ППП розгорнула всебічну антивиборчу кампанію, про що свідчить повідомлення від 23 березня у рубриці «К выборам в Государственную думу», метою їх дій вважає газета «Южное обозрение» є зрив виборів у місті [28]. Вивчення статей і рубрик газети показало, що місцева влада жодного разу не відреагувала на дії ППП.

На завершенні виборчої кампанії до I Державної Думи в газеті «Южное обозрение» збільшилась кількість друкованої агітаційної реклами з боку ПНС і призив голосувати за її кандидатів, кожна перша сторінка містила вище вказану інформацію [31]. На наш погляд це стало відображенням політичної спрямованості більшості населення Одеси під час виборів і вплинуло на саму газету.

18 квітня 1906 року проводилися остаточні вибори депутата в I Державну Думу від Одеси, вибори можна було проводити при наявності більше половини виборщиків. Ще 9 квітня в комітеті Партії Народної Свободи визначилися з єдиною кандидатурою – це був голова комітету професор-історик ІНУ Є. М. Щепкін [37]. Газетна стаття «Выборы члена Государственной Думы»: «Щепкин отказался от участия в балатировании. Всплеск оваций... выбрали... Е. Н. Щепкина получил громкие аплодисменты, была сделана общая фотография с Е. Н. Щепкиным. Городской голова поздравил с победой. Дальнейшее празднование продолжилось в гостинице «Бристоль»...» [38].

Згідно даним, що буди подані газетою «Южное обозрение» про організацію і проведення виборів у м. Одеса до I Державної Думи, автор дійшов до наступних висновків: місцева влада не була зацікавлена і аморфно себе поводи́ла по відношенню до проведення виборів згідно закону, про що свідчить довго тривалість військового стану і заборона передвиборчих зібрань. «Складання» списків поліцією підтверджує той факт, що працівники чи не були ознайомлені із правилами чи отримали відповідні накази, це висновок підтверджений вище газетними матеріалами.

Також влада цілком підтримувала антизаконну діяльність реакційних партій, які діяли у місті, ця інформація проходить «червоною ниттю» в газеті «Южное обозрение».

З упевненістю можемо сказати, що вибори відбулися завдяки людям, які працювали у комісії по складанню списків виборців та під час самих виборів. Окрема заслуга в цій діяльності є професора В. О. Косинського, як сильного і авторитетного організатора. Не останню роль у вдалому проведенні виборів зіграла ПНС, яка агітувала за участь у виборах, допомагала розповсюджувати передвиборчу інформацію, пояснювала виборчий закон, що був новим явищем для населення Одеси на початку ХХ ст. Слід зауважити, що під час агітації за вибори ПНС не агітувала за себе, це робилося окремо, це факт не одноразово стверджувала газета «Южное обозрение». Результатом виборів стала перемога ліберально-демократичних сил у місті.

S. V. Kovalchuk

**ORGANIZATION AND PERFORMANCE OF THE
ELECTIONS THE 1ST STATE DUMA OF RUSSIAN
EMPIRE IN ODESSA CITY (BASED ON THE MATERIAL
OF THE NEWSPAPER «SOUTH REVIEW»)**

The performance of the first democratic elections to State Duma of 1st convocation in Odessa during winter-spring 1906 year and the attitude of the phenomenon of the population and local authorities are considered on the basis of materials of the periodical press. The propaganda activities of certain political parties are analyzed.

Keywords: *Odessa, State Duma, elections, press.*

**ОРГАНИЗАЦИЯ И ПРОВЕДЕНИЕ ВЫБОРОВ В
I ГОСУДАРСТВЕННУЮ ДУМУ РОССИЙСКОЙ
ИМПЕРИИ В ОДЕССЕ
(ПО МАТЕРИАЛАМ ГАЗЕТЫ «ЮЖНОЕ ОБОЗРЕНИЕ»)**

В статье на основе материалов периодической печати проведен анализ первых демократических выборов в Государственную Думу I созыва в Одессе зимой-весной 1906 г. Рассматривается отношение к этому явлению населения и местных властей. Анализируется агитационная деятельность отдельных политических партий.

Ключевые слова: *Одесса, Государственная Дума, выборы, пресса.*

Список використаної літератури та джерел

1. Черменский Е. Д. Буржуазия и царизм в первой российской революции [Текст] / Е. Д. Черменский. – М., 1970. – 441 с.
2. Штерн С. Десятилетие конституционно-демократической партии в Одессе [Текст] / С. Штерн // Одесский листок. – 1915. – 14 с.
3. Очерки истории города-героя [Текст]. – Одесса, 1956. – 319 с.
4. Хроника революционных событий на Одессине в годы Первой российской революции (1905-1907 гг.) [Текст]. – Одесса, 1976. – 206 с.
5. Герлігі П. Одеса. Історія міста, 1794-1914 [Текст] / Патриція Герлігі. – Київ, 1999. – 382 с.
6. Самойлов Ф. О. На початку ХХ століття [Текст] / Ф. О. Самойлов, М. О. Скрипник, О. Т. Ярещенко // Історія Одеси. – Одеса, 2002. – С. 225-242.
7. Малахов В. П. Одеса, 1900-1920: Люди... События... Факты [Текст] / В. П. Малахов, Б. А. Степаненко. – Одеса, 2004. – 446 с.
8. Назарова Є. П. Одеські кадети у виборчих кампаніях до Державних Дум Російської імперії [Текст] / Є. П. Назарова

- ва // "Гілея (науковий вісник)»: Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 23. – С. 1-10.
9. Одесские новости. – 1906, 11 января.
 10. Южное обозрение. – 1906, 4 января.
 11. Южное обозрение. – 1906, 18 января.
 12. Южное обозрение. – 1906, 4 февраля.
 13. Южное обозрение. – 1906, 7 марта.
 14. Южное обозрение. – 1906, 6 января.
 15. Законодательные акты переходного времени (1904-1908 гг.). [Текст]: документы. – СПб, 1909. – 1026 с.
 16. Южное обозрение. – 1906, 10 января.
 17. Южное обозрение. – 1906, 29 января.
 18. Южное обозрение. – 1906, 24 января.
 19. Южное обозрение. – 1906, 13 января.
 20. Южное обозрение. – 1906, 15 января.
 21. Южное обозрение. – 1906, 12 января.
 22. Южное обозрение. – 1906, 17 января.
 23. Южное обозрение. – 1906, 19 марта.
 24. Южное обозрение. – 1906, 16 февраля.
 25. Южное обозрение. – 1906, 12 марта.
 26. Становление российского парламентаризма начала XX века [Текст] : документы. – М., 1996. – 282 с.
 27. Южное обозрение. – 1906, 14 марта.
 28. Южное обозрение. – 1906, 23 марта.
 29. Южное обозрение. – 1906, 18 марта.
 30. Южное обозрение. – 1906, 31 марта.
 31. Южное обозрение. – 1906, 7 апреля.
 32. Южное обозрение. – 1906, 11 апреля.
 33. Русская Речь. – 1905, 8 декабря.
 34. ГАРФ. – Ф. 523. – Оп. 1. Д. 41, 29 л.
 35. Южное обозрение. – 1906, 7 февраля.
 36. Южное обозрение. – 1906, 9 февраля.
 37. Одесский листок – 1906, 9 апреля.
 38. Одесский листок. – 1906, 18 апреля.